

Платон Ламутский

ХОМУРАХ УСТУН

Кыра саастаах оболорго

САХА СИРИНЭЭБИ КИНИГЭ ИЗДАТЕЛЬСТВОҒА
ЯКУТСКАЙ ✽ 1970

ҮҮТ ҮЙ

Былыыр-былыр
Эһэй эмээхсин
Ынафын ыан баран,
Балабан үрдүгэр үүтүн
Туос чабычахха
Тонгоро уурбут.

Онтукатын тыал көтүппүт.
Тонмут
Туос чабычахтаах үүт
Тунал үй буолан көппүт,
Суолун сүтэрэ-сүтэрэ,
Сулус быһыттан көстүбүт.
Үрүң үй ол иһин
Үүт тураан,
Үүт үйданга диэн аатырбыт.

Эн, кэрэчээн Чөнмэричээн

Эн, кэрэчээн Чөнмэричээн!
Үөр табалары миигиннин
Үөрэ-көтө үүрэн истэххинэ,
Тапталбын таайтара сатааммын
Ааккын аатгаан ыгырдахпына:
Эйэбэс мичээринэн эргиллэн,
«Ээ!» — диэрий даа!

Эн, кэрэчээн Чөнмэричээн!
Мунньахха баран истэххинэ,
Тарын үрэх таһыгар ситэн,
Таптал нарын тылын этээри
Ааккын аатгаан ыгырдахпына.
Эйэбэс мичээринэн эргиллэн,
«Ээ!» — диэрий даа!

Эн, кэрэчээн Чөнмэричээн!
Сардаңгалаах сарсыарда суунар
Уйабаас уугар умньанаммын,

Кулгааххар сибигинэйэн,
Ааккын аатгаан ыгырдахпына:
Эйэбэс мичээринэн эргиллэн
«Ээ!» — диэрий даа!

Эн, кэрэчээн Чөнмэричээн!
Хоп курдук хомуллубут хоскор,
Таттаран аабар таптыыр кинигэн
Таабырыннаах тыла буоламмын,
Ааккын аатгаан ыгырдахпына:
Эйэбэс мичээринэн эргиллэн,
«Ээ!» — диэрий даа!

МЭЭНТИ

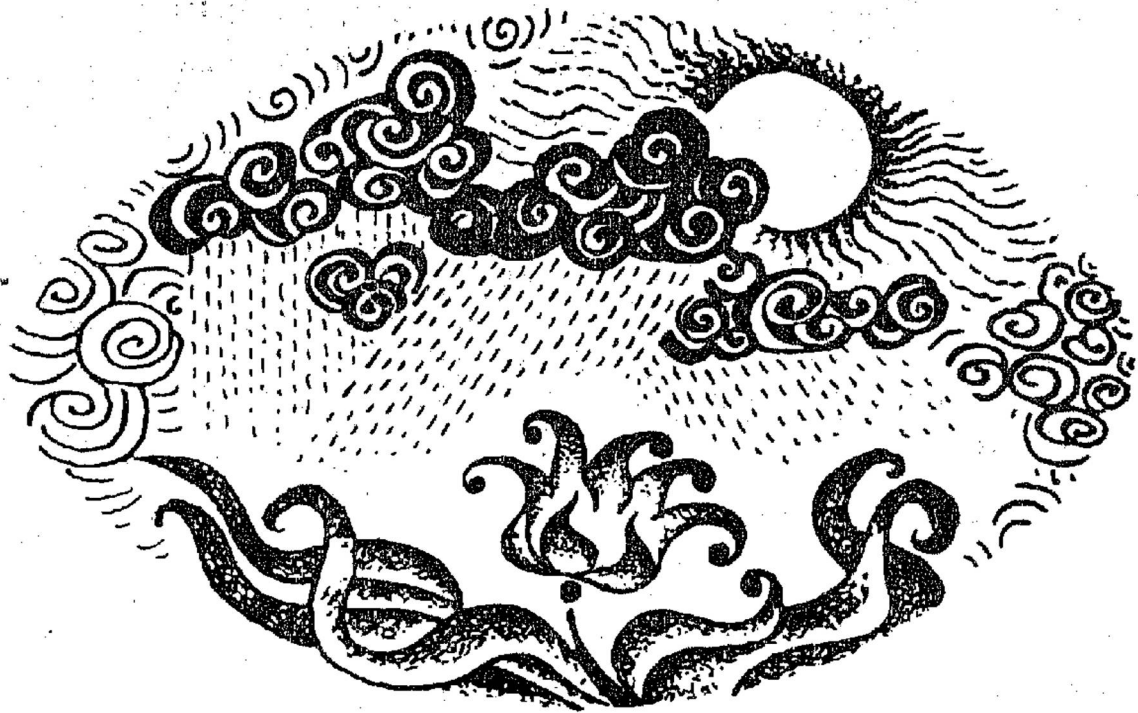
Мэндэр сискэ соботох,
Мээчик курдук, ыт обото —
Мээнти үрэн ньоргуйар.

Үтүлүк саба да буоллар
Үнүгэһинг алыс үрэр,
Сыгынахтыын сыралаһар.

Көндөй дүлүгү хаһа-хаһа,
Күүһэ баарынан маргыйар,
Көрүң, кутуруга кыймангалас.

Моботой утары ойбутугар
Муннун аһаран биэрэр —
Мээнти чугурус гынна.

Ол да буоллар Мээнти
Онтукатыттан кыбыстыбат,
Ойуурга сангата ньабырбас.

Ардах

Үрэх баһа үмүрүйэ барыйан,
Олооһун тыал оту-маһы сирилэттэ.
Этин аргыстанан, чабылбан аччыланан,
Уулаах былыт утары устан истэ.

Күөх халлааны былыт сапта,
Күнү көхсүнэн күөнтээтэ.
Тыалтан мас-от хаптаһнаата,
Тыа этингэн ньирилээтэ.

«Топ-топ» маннай толон татмалаата,
Уу ньуура онтон чыпчылыннаата,
Тордох ураһаны, тобо сахсыйарды,
Тыал тырыта сынһа сатыыр.

Төхтөрүйэ-төхтөрүйэ, этинг дүрбүйдэ,
Чабылбан сандаластанна.
Тордобу халты тобо-хоро
Тохтор ардах курулаата.

Кустар суунан чомполонолор,
Куонаах сир уунан аллар. —
Мутукча дыргыйбыт сытыгар
Табалар лабыктаҕа аһаараллар.

Сылаас күн сыралла тыгар,
Сыт-сымар дыргыйар.
Сибэкки ардахтан сууммут
Сырдык сирэйэ ньалбарыйар.

Күн көрөн халлаан дьайбарда,
Көр-нар, үгкүү сатарда:
Һээдьэ, һонде, һункэ!
Һээдьэ, һонде, һункэ!

Иһо-рико? — Үөрүү кэллээ?
Иһом-дута! — Оннук буолла!
Иһой-һан! — Олус кэрэ!
Иһо-бидэн! — Буола турдун!

Кыһыл саһарҕа тыган

Усталаах дьолбутун уруйдуур быһыынан
Олохпут уйгутун туох баарын көтөбөн,
Кыһыл саһарҕанан тыкпытынан кэллэ

Олус да кэрэ күһүн,
Олус да күндү күһүн.

Хараҥа сабардаан муннарҕа диэбиттии,
Халлааммыт ыйынан тымтыктанна,
Көһөн иһэр ыаллар үрдүлэринэн

Күндээрэн кэллэ күһүн,
Көмүстээх күндү күһүн.

Аччык муҥа мускуйбатын диэтэбэ,
Тугутуттан ыла толуу тастаата,
Тотоойу олобунан дьону албаата,

Чабылҕар сырдык күһүн,
Чалбарыыннаах күндү күһүн.

Курус санаа дьону кууспатын диэтэбэ,
Дьүкээбил уота оттуллан сандаарда,
Тордох үрдүнэн сулус сабылынна.

Саймаархай мичил күһүн,
Сытыылаата күндү күһүн.

Тымныы быһа хаарыйыа диэтэбэ,
Күлүмнэс күммүт күрэниэн иннинэ
Кубах суорбанынан сирбитин үллүйдэ

Олус да кэрэ күһүн,
Олус да күндү күһүн.

Бырдах туһунан быстах номох

Манньык кыракый
Куукитэчэн куличан — бырдах,
Маҕалайа хаммат
Чупчурбан обот тумустаах.

Хатырык быһыгар хам сыстан
Өлөөрү сытан өй булбут:
— Табаны маньы бардахпына
Табыллыһыкпын, — диэн буолбут.

Үөр табаны алыттан булан
Үүрэн-түрүйэн кунугураппыт.
Оноҕос курдук сурулуур суһалынан
Онон-манан суптурута ойушпут.

Кини тыҥкынас саҕатыттан
Кин-наар алдьаммыт.
Муостаахтар сиэлийэ-сиэлийэ
Муннаммыттар.

Таллабар кулбаахтарын тэбээн
Талыгыраппытгар.
Мурун тыаһа бууһурбаабыт,
Таныы үгүстүк тартаннаабыт.

Улахан оботтоох
Быыкаан бырдах,
Куукитэчэн куличан
Кудулу куттах,
Үөр табаны үүрэн-түрүйэн
Түн түбэ түгэбэр түһэрбит.
Онно сор суоллаах
Тулаайах тугуту
Ойуччу үүрэн
Ойутан таһаарбыт,
Чупчуруйар оботтоох тумсун
Дьогдьойор саалыгар хатаабыт.

Тугуту чупчуруйан бараннар
Тулутуохтара баара дуо?!
Үрүн бастаах үөн аймах ыңырсаннар
Үөмэхтэһии бөбө үөскээбэт дуо!
Инсэлээх манна иэбэннээбит,
Оботтоох манна оодоннообут.
Хаан табыстабына халаахтааччы,
Сыа табыстабына сыһахтааччы,
Бэлэмгэ эрэ мээтиргээччи,
Биллэн турар, элбээччи.

Күүлэмсик, киэргэмсэх бэрдэ
Күөх истээх, сахсырба,
Ыйыта-көнгүллэтэ барбакка,
Ыгыта анньыһан киирдэ,
Ыстыылыктаах өттүттэн
Ытырда, кирдэ.

Көйүүр Үнээлэбис
Көбүөхтүүрүн көрөн кэбис,
Сыт-сымар ылаат өрүсүһэн
Сыбыгырыы сыылбыта сүрүн!

Хаанымсах аатгааба
Харикич арибги,*
Хайаан да хабартан
Хаалсыбатаба чохчы,
Кэнэриигэ киирэн
Кэлтэрэнниир,
Таныга көнгүл
Таатарангыыр.

Куйукта манна хонхойон
Кулахайдана хамсаата.
Күлүмэн эмиэ тотон
Күүгүнэччи ыллаата.

Тугуту тутан сииргэ
Туох үөн суох этэй?!
Оботтоох-соллонноох биинэ
Онно олус дэлэгэй!

Хаантан харан харангаран,
Бөлүөхтэн бөтөн бөбүөрүйэн,
Улахан оботтоох кудулу куттах
Куукитэчэн куличан — быыкаан бырдах:
— «Ас-үөл таһаардым!» — диэн
Адабыян, аба-дьяба айгыстан,
Өһөхтөн топпут өрөһөтүн имэриннэ,
Итириктии тэлиэскэйдии иһэн
 Ообуй илимигэр иһнэн
 Орулуу-сарылыы түстэ.

Орулаатар орулаатын!
Оботтообу аһынан
Онтуорбут-санаарбаабыт
Оттой суох, атастарыам!

* Харикич арибги — таба муннун иһинээби үөн.

Чыычий тыллаах чыычаах

Айыккабын, чыычаабыам,
Арбам-дьярбам көптө.
Абыраа, уута абал.

— Ийээ, чыычы, чыычий даа,
Куттанабын, кэбис,
Кутаба тимириэм.

— Тылластаххын, чыычаабыам,
Талахтарган, сэрэнэн,
Тардыһыанг этэ эн.

— Ийээ, чыычы, чыычий даа,
Итинник эрэ этимэ,
Илиим дьуккуруйуо дии.

— Ээ, оъом сыһа — чыычаабыам,
Эдьийинг сарыы үтүлүгүн
Эн кэтэн барахтаа.

— Чыычы, чыычы, чыычий даа,
Тырыттыа-алдьаныа,
Чанчыкпын эдьийийим тардыа.

— Эттэххин даа, чыычаабыам,
Эдьийийинг сага иннэлээх,
Эн онон абырахтаар ээ.

— Арах да, чыычий даа,
Аны иннэтэ сынтарыйыа,
Алдьархай буолуо — таһыйыа.

— Оо, оѳом даа, чыычаабыам,
Убайынг сытыы буруустаах,
Онон эн уһуктаар ээ.

— Көрүй даа, ийэкээм,
Көр, ол убайым бурууһа
Көстүбэт — ханна уурбутай?

— Оо, оѳом даа, чыычаабыам,
Онно оѳо ындыытын
Уһа матабатыгар укпуга.

— Чыбы-чыбы чыып-чаап,
Ол оѳобут матабата
Ончу биллибэт ээ, бадаба.

— Хата, кырдьык, чыычаабыам,
Ханна эбитэй матабабыт?..
Хаһас ампаарга, арба, баара.

— Ол хаһас ампаарбыт
Онно эрэ онгойбут дии,
Ол ампаар тоѳо суоѳуй?

— Оо, оѳом сыһа — чыычаабыам,
Ону-маны ыһыйалаатабыан,
Ол ампаары уот салаабыта.

— Чыбы-чыбы, чыып-чаап,
Чыычий даа — тыый даа,
Ол уот ханна баарый?

— Оо, оџом сына—чыычааџыам,
Ол уоту ардах умулуннаран,
Оһолтон — алдыархайтан өрүһүйбүтэ.

— Чыбы-чыбы, чыып-чаап,
Ол ардах уута
Оттон ханна барбытай?

— Чыычааџыам, ону онголой,
Таммаџы да ордорбокко,
Тамты уулаан соппойбута.

— Оо, дыикти дии, чыып-чаап.
Ол уулаабыт онголой
Оттон ханна сылдыарый?

— Хайдах уурайбат ыаспайый,
Хара дыайдаах дыараар,
Харахпыттан киэр халбарый?

— Ийэкээм, инньэ диэмэ,
Тохтоо-болџой, уордайыма,
Тоџо, ханна барыамый?

— Көмүс ньэкээ биһиккэр
Күөлэһитэн үөскэппитим,
Көдьүүһэ суох эбикин.

— Мин дуу, чы-чы, мин дуу, чычы,
«Би иду бидим? Би иду бидим?»—
Мин дуу, ханна сылдыамый?

— Өлөр-хаалар күммэр
Өрүһүйүө диэбитим.
Өйөбүл буолбат эбикин.

— Эмийгиттэн эн биирдэ
Эмнэр эрэ, ийэкээм,
Эмнэр эрэ, ийэкээм.

Кулахы сырдыктан куттанар

Арай аһыан баҕарбыт
Туос-аччык кулахы,
Хабар-аһыыр көрдөөн,
Хараҥа хаспаҕыттан
Хайа эмэ диэки
Хантараннах буолбута,
Күндэлэс күн уота
Күлүмнүү көрбүт эбит.
Чабыллар сырдыктан
Хараҕа саатан,
Чарапчылана-чарапчылана
Халлаанга хаабырҕаата:
— Бачча сырдыкка ким наадылар
Баҕайыта буоллаҕай!
Эгин-эгин
Эгэлгэлэрин!
Манньык сырдыкка хайдах
Мангалайбын толоруомуй?
Синим үөһүн хантан
Сиигирдиэх мунгунуй?

Кулахы сырдыктан
Куотта, хам хатта.

Күн сырдыгыттан
Күрэнэр кулахы
Үөрөхтэн тэйэр оҕо икки
Үкчү биирдэр.

Истэрэ тоторун эрэ
Иннигэр сылдыбаллар.

И Ү И Н Э Э Б И Т Э

Үүт ый	3
Эн, кэрэчээн Чөнмэричээн	4
Мээнти	6
Ардах	7
Кыһыл саһарба тыган	9
Бырдах туһунан быстах номох	11
Чыычий тыллаах чыычаах	14
Кулахы сырдыктан куттанар	17